

ks. doc. dr J. Chmiel (Kraków): *Agape als Grundbegriff des christlichen Ethos. Biblisch-strukturelle Analysen*;

ks. prof. dr J. Majka (Wrocław): *Religionssoziologie und Theologie*;

ks. prof. dr L. Wciórka (Poznań): *Der Mensch als Person unter dem Gesichtspunkt der gegenwärtigen polnischen Philosophie und Theologie*.

Wieczorem tegoż dnia odbył się panel teologiczny (Podiumsdiskussion), w którym wzięli udział oprócz wyżej wymienionych ks. prof. dr J. Stępień (rektor ATK) i ks. doc. dr A. Nossol (KUL), obecny Ordynariusz Opolski. Tematem dyskusji była sytuacja teologii w Polsce. Niemieccy słuchacze ze zdziwieniem nieraz dowiadywali się o rozwoju badań teologicznych i o sytuacji nauczania teologii w Polsce, o czym częstokroć nie mieli pojęcia. Dobra wizytówka naszego kraju w RFN. Panelowi przewodniczył z werwą ks. prof. dr Josef Ziegler, wielki przyjaciel Polski i *spiritus movens* teologicznego dialogu polsko-niemieckiego.

Polsko-niemieckie spotkanie teologiczne w Moguncji zbiegło się z uroczystością 500-lecia Uniwersytetu im. Jana Gutenberga w Moguncji, obchodzoną przez Wydział Teologiczny (Fachbereich Katholische Theologie). Na uroczystej akademii urządzonej z tej okazji dnia 21 maja 1977 r. adres powitalny w imieniu delegacji polskich teologów wygłosił ks. rektor J. Stępień.

Niejako uwieńczeniem tegorocznych spotkań teologicznych polsko-niemieckich w Moguncji było nadanie doktoratu *honoris causa* metropolicie krakowskiemu, ks. kardynałowi Karolowi Wojtyłe. Okazją dla tego wydarzenia był jubileusz 500-lecia istnienia Uniwersytetu w Moguncji, obchodzony przez cały uniwersytet. Uroczysta promocja odbyła się dnia 23 czerwca 1977 roku, *laudatio* wygłosił ks. prof. dr J. Ziegler, po przemówieniu powitalnym dziekana Wydziału prof. dr L. Schenke. Doktorat h.c. został nadany kardynałowi Wojtyłe — jak głosi *laudatio* — „eo quod fundatione phaenomenologica et continuatione personalismi christiani philosophiae ethicae novas vias aperuit quodque dignitatem hominis inviolabilem comprobatione originali anthropologiae philosophico-theologicae evidentissime ostendit, quodque per haec ad hodiernas in theologia morali disputationes de ratione normarum deque bonis fundamentalibus multum et magnum contulit praeclarissime meritum”.

Z racji otrzymania tego zaszczytnego tytułu ks. kardynał Wojtyła wygłosił w uniwersytecie wykład pt. *Person: Ich und Gemeinschaft*. Drugi wykład na temat: *Christ sein im Lichte des Vaticanum II* wygłosił ks. kardynał w katedrze mogunckiej. Podczas uroczystej promocji doktorskiej h.c. towarzyszyli księżdy kardynałowi ks. dziekan M. Jaworski i ks. rektor F. Macharski, był też obecny o. prof. dr A. Krapiec, rektor KUL.

Kraków

KS. JERZY CHMIEL

Ks. Józef Homerski

ŚP. O. LUDWIK SEMKOWSKI (1891—1977)

Dnia 17 sierpnia 1977 r. w Wiecznym Mieście odszedł po nagrodę do Pana drugi z kolei po o. W. Szczepańskim († 1927) polskiego pochodzenia profesor Papieskiego Instytutu Biblijnego (P.I.B.) w Rzymie. O. L. Semkowski urodził się w Starym Samborze (dawna Galicja) dn. 22. XI. 1891 r. Do Zakonu OO. Jezuitów wstąpił dn. 16. VII. 1907 r. Święcenia kapłańskie

otrzymał w Starej Wsi dn. 8. II. 1920 r. z rąk ks Bpa K. J. Fischera z Przemysła. Studia uniwersyteckie odbył w Rzymie w latach 1920—1924. Tam też specjalizował się przede wszystkim w semickiej filozofii biblijnej. W czasie tych studiów zetknął się i przez pewien czas był uczniem słynnego prof. M. Lidzbarskiego, który w latach 1917—1928 wykładał w Getyndze języki orientalne. Na tzw. III probację w roku 1924/25 wysłano go do Paray-le-Monial we Francji. Ostatnie śluby zakonne złożył dn. 2. II. 1926 r.

W r. 1925 został powołany do Rzymu i tam w charakterze lektora wykładał w P.I.B. język hebrajski oraz aramejski biblijny. Od roku akademickiego 1927/28 w I semestrze polecono mu prowadzić wykłady z języka hebrajskiego, z archeologii i geografii biblijnej oraz z epigrafiki semickiej w nowoerygowanej filii P.I.B. w Jerozolimie (Dom Jerozolimski), w II semestrze zaś miał wykładać język aramejski biblijny, geografii biblijną oraz paleografię i epigrafikę semicką w P.I.B. w Rzymie. Od roku akademickiego 1931/32 rozpoczął z powrotem całoroczny cykl wykładów w P.I.B. w Rzymie z języka hebrajskiego biblijnego, miszny, aramejskiego biblijnego; nadto podjął się jeszcze prowadzić wykłady na temat wyników ówczesnych wykopalisk palestyńskich. W tym czasie pełnił także funkcję kustosa muzeum archeologicznego P.I.B. w Rzymie. Dnia 6. VII. 1949 r. został mianowany dyrektorem Domu Jerozolimskiego oraz kustoszem istniejącego tam również muzeum archeologicznego. Równocześnie prowadził wykłady z języka hebrajskiego biblijnego i nowożytnego, z geografii biblijnej, paleografii oraz epigrafiki semickiej.

O. L. Semkowski powrócił do Rzymu w r. 1954. Dnia bowiem 10. X. tegoż roku został mianowany rektorem Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie. W Instytucie Orientalnym przy P.I.B. otrzymał wykłady z paleografii i epigrafiki semickiej, w P.I.B. zaś uczył języka hebrajskiego nowożytnego. Dnia 13. X. 1959 r. powołano go znów na stanowisko dyrektora Domu Jerozolimskiego i kustosa tamtejszego muzeum archeologicznego. Podobnie jak w latach poprzednich, prowadził także wykłady z języka hebrajskiego biblijnego i nowożytnego oraz aramejskiego biblijnego. Po 13 latach dnia 30. VII. 1972 r. przestał pełnić obowiązki dyrektora Domu Jerozolimskiego. Ze względu na podeszły wiek oraz zły stan zdrowia powrócił do Rzymu. Jako profesor emerytowany prowadził jeszcze wykłady z języka hebrajskiego nowożytnego w P.I.B. dobrowolnie dla Polaków aż do ostatnich niemal miesięcy swego życia.

O. L. Semkowski był bardziej profesorem-dydaktykiem niż naukowcem-badaczem. Bardzo go ceniono jako dobrego znawcę języka hebrajskiego, zwłaszcza w środowisku naukowym Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie. Wprawdzie nie pozostawił on po sobie żadnej własnej monografii z zakresu filologii semickiej, przeszedł jednak do historii jako zasłużony wydawca drugiego wydania doskonałej gramatyki hebrajskiej P. Joüona, a przede wszystkim słownika hebrajskiego o. F. Zorella. Jest niezmiernie trudno dokładnie określić i wyważyć jego osobisty wkład w obie te pozycje, zwłaszcza w tę drugą. Faktem jest, że słowa podporządkowane ostatnim pięciu spółgłoskom alfabetu hebrajskiego do tegoż słownika zostały zredagowane już po śmierci o. F. Zorella właśnie przez o. L. Semkowskiego, a całość tak przygotował, że mogła się ukazać drukiem już w r. 1954. Wykłady z zakresu filologii semickiej tak w Rzymie, jak również w Jerozolimie, liczne recenzje publikacji z tej dziedziny, zwłaszcza gramatyk hebrajskich, są wyrazem nie tylko dobrej znajomości przedmiotu, ale także wielkiego nakładu pracy. Analizując jego aktywność pisarską i dydaktyczną z dziedziny filologii semickiej dochodzi się do przekonania, że o. L. Semkowski wyrzekł się własnych ambicji i osobistej sławy naukowej na rzecz sprawy, której inni służyli i nie mogli jej ukończyć. W jego przekonaniu bowiem ważne było to, żeby bibliści, zwłaszcza katolicy, mieli dla swego

warsztatu pracy pomoce najpotrzebniejsze oraz, o ile możliwości, najlepsze. Inne motywy w jego służbie dla nauk biblijnych schodziły na plan dalszy.

Archeologia i geografia biblijna stanowiły drugą, choć niewątpliwie nie tak absorbującą domenę jego zainteresowań. Dał temu wyraz nie tylko w artykułach publicznych na łamach czasopism: *Biblica i Verbum Domini*, ale także z uznaniem przez innych podkreślanej trosce o muzea archeologiczne P.I.B. w Rzymie i Jerozolimie.

Sp. o. L. Semkowski dał się poznać również jako gorliwy kapłan i gorąco kochający swoją Ojczyznę Polak. Lojalność i posłuszeństwo wobec władzy Kościoła i swoich Przełożonych łączył z głębokim przekonaniem, że kapłan powinien służyć Kościołowi całą swoją wiedzą, wszędzie i na każdym stanowisku, na jakim go Opatrzność stawia. Dlatego z całym poświęceniem i bezinteresownością szedł i pracował tam, gdzie go posłano. Studiujący kapłani, zwłaszcza polscy, znajdowali w nim zawsze dobrego ojca i wiernego przyjaciela, taktw Kolegium Polskim na Piazza Remuria 2 A, jak również w P.I.B. w Rzymie i w Jerozolimie. Na szczególną pamięć zasługuje jego bardzo troskliwa opieka duchowa, a często ofiarna pomoc materialna, jaką świadczył obywatelom Domom Polskim w Jerozolimie, utrzymującym je SS. Elżbietankom, różnym polskim pielgrzymom, emigrantom i turystom, zwłaszcza w trudnych okresach II wojny światowej i wojnach izraelsko-arabskich. Pamięć o potrzebach duchowych oraz intelektualnych Polaków na obczyźnie kazała mu udostępnić im polski przekład NT i encyklikę *Divino afflante Spiritu*. O wielkości i szlachetności jego serca oraz umiłowaniu tego co polskie, świadczy fakt, że na łamach periodyków P.I.B. w recenzjach naukowych lub zwykłych notatkach bibliograficznych zapoznawał biblistów całego świata z dorobkiem naukowym polskich biblistów oraz informował o ich pracy i aktywności na terenie naszego Kraju.

Za trud i ofiarną pracę dla Kościoła i Ojczyzny niech Pan będzie jego wiekuiącą nagrodą. Niech w nim urzeczywistnia prorocką zapowiedź: *Ci, którzy są rozumni, będą jaśnieć, jak blask firmamentu. Ci zaś, którzy przywiedli wielu do sprawiedliwości będą jak gwiazdy na wieki, na zawsze* (Dn 12, 3).

PUBLIKACJE O. L. SEMKOWSKIEGO SJ

Prace monograficzne:

Ewangelie i Dzieje Apostolskie, Kraków 1936 (współtłumacz)

Nowy Testament, Jerozolima 1941 (współtłumacz i wydawca)

Nowy Testament, Città del Vaticano 1942 (współtłumacz i wydawca)

Encyklika Jego Świątobliwości... o sposobie należytego popierania studiów biblijnych (*Divino afflante Spiritu*), Città del Vaticano 1943 (tłumacz)

L. Szczepański SJ., *Geographia historica Palaestinae antiquae Romae*² 1928 (Po śmierci Autora († 1927) przygotował do druku, poprawił, wprowadził indeksy str. 293—400)

P. Joüon, *Grammaire de l'hebreu biblique*, Rome² 1947 (Po śmierci Autora († 1940) gruntownie przejrzał, poprawił i uzupełnił wydanie pierwsze z r. 1923)

F. Zorell, *Lexicon hebraicum et aramaicum Veteris Testamenti*, Roma 1954 (Po śmierci Autora († 1947) dokończył i wydał)

Artykuły:

„*Quasi temporaneum ante maturitatem autumnii*” (Is 28, 4), VD 6 (1926) 20—21;

In civitatem Galilaeae cui nomen Nazareth, VD 6 (1926) 89—96;

Nazareth, VD 6 (1926) 185—190;

De nummis in NT commemoratis, VD 6 (1926) 349—352;

- Note sur l'inscription de Ahiram*, Bb 7 (1926) 95;
 „*Et tu Bethlehem terra Juda*”, VD 7 (1927) 54—62;
De excavationibus in Beisân, VD 7 (1927) 218—224;
Effossiones a Pontificio Instituto Biblico in valle Iordanis susceptae, VD 10 (1930) 183—189;
De situ Pentapoleos, VD 10 (1930) 219—223. 274—280;
De recentibus effossionibus in Jericho, VD 11 (1931) 52—55;
Si quis episcopatum desiderat quid tandem desiderat?, VD 11 (1931) 106—109;
 „*Ostraca*” *Samariae*, VD 11 (1931) 179—184;
De fossionibus in Jericho a. 1931 peractis, VD 12 (1932) 94—96;
De fossionibus a Pontificio Instituto Biblico in valle Iordanis susceptis, VD 12 (1932) 125—128;
Archaeologia in Palestina, VD 12 (1932) 223—224;
La data della distruzione di Gerico, Bb 13 (1932) 354—357;
Tell en-Nasbeh, Bb 13 (1932) 363—365;
De recentibus laboribus in Teleilat Ghassûl, VD 13 (1933) 281—283;
Pierwsze dwudziestopięcioletnie Papieskiego Instytutu Biblijnego, PP 51 (1934) 491—494;
De morte Sennacherib quid e documentis recens inventis statui possit, Misc. Bibl. 2 (1934) 148—160;
Nova documenta scripta in Palaestina inventa, VD 15 (1935) 163;
Conventus professorum Sacrae Scripturae in Polonia, VD 17 (1937) 192;
De septima expeditione in Teleilat Ghassûl, VD 17 (1937) 219—224;
VII Zjazd Orientalistów Polskich, ROr 14 (1938) 157—163;
Rozkopalka palestyńska: Teleilat Ghassûl w dolinie Jordanu, Prz. Bibl. 3 (1939) 70—96;

Recenzje:

(poza 15 krótkimi informacjami bibliograficznymi)

- Bb 7 (1926) 337—338 — J. Archutowski, *Monoteizm izraelski i jego geneza*, 1924;
 Bb 8 (1927) 376 — J. Archutowski, *Wstęp szczegółowy do Ksiąg ST*, 1927;
 Bb 10 (1929) 485 — S. Trzeciak, *Klimat i choroby w Palestynie w czasach Chrystusa Pana*, 1928;
 Bb 12 (1931) 382—383 — W. Borée, *Die alten Ortsnamen Palästinas*, 1930;
 Bb 12 (1931) 497—498 — E. Romer, *Wielki atlas ścienny X. Palestyna*;
 Bb 13 (1932) 233—235 — J. Bonsirven, *Sur les ruines du Temple*, 1928;
 Bb 13 (1932) 236—240 — J. Weill, *Le judaisme*, 1931;
 Bb 13 (1932) 348—350 — P. Thomsen, *Palästina und seine Kultur in fünf Jahrtausendem*, 1931;
 Bb 14 (1933) 125—126 — J. Prill, *Einführung in die hebräische Sprache*, 1932;
 Bb 14 (1933) 482—483 — A. Vincent, *Le judaisme*, 1932;
 Bb 14 (1933) 483—484 — M. A. Fic, *Syjon Miasto Dawidowe w świetle tekstów i wykopalisk*, 1933;
 VD 13 (1933) 27—32 — E. Dąbrowski, *Przemienienie Chrystusa według ewangelii synoptycznych*, 1931;
 Bb 16 (1935) 359—362 — W. Chomsky, *David Kimhi's Hebrew Grammar*, 1933;
 B b16 (1935) 356—359 — D. Diringer, *Le iscrizioni antico-ebraiche palestinesi raccolte ed illustrate*, 1934;
 Bb 16 (1935) 226—227 — D. Schilling, *Grammaire hebraïque élémentaire*, 1933;
 Bb 16 (1935) 230—233 — F. M. Abel, *Geographie de la Palestine*, t. I, 1933;
 Bb 16 (1935) 353—345 — A. Roche, *Grammaire hebraïque I*, 1932;
 Bb 16 (1935) 478—480 — P. Nowicki, *Wzdłużenie przedakcentowe w języku hebrajskim*, 1933;

- Bb 17 (1936) 126—130 — C. Watzinger, Denkmäler Palästinas, t. I—II, 1933—1935;
 Bb 17 (1936) 263—267 — A. M. Schneider, Die Brotvermehrungskirche von et-Tabga am Genesarethsee un ihre Mosaiken, 1934;
 Bb 18 (1937) 242—244 — P. G. Duncker, Compendium grammaticae linguae hebraicae biblica, 1936;
 Bb 19 (1938) 112—116 — Z. S. Harris, A Grammar of the Phoenician Language, 1936;
 Bb 19 (1938) 343—347 — D. Diringer, L'alfabeto nella storia della civiltà, 1937;
 Bb 20 (1939) 349—352 — R. F. S. Starr—R. F. Butin, Excavations and Protosinaitic Inscriptions at Serabit el-Khadem, 1936;
 Bb 20 (1939) 356—357 — Sh. Shunami, Bibliography of Jewish Bibliographies, 1936;
 Bb 31 (1950) 523—524 — B. Ubach, Legisne Toram? Grammatica practica linguae hebraicae I, Roma³ 1949;
 VD 38 (1960) 185—190. — Commentationes in Litteras Encyclicas Pii Papae XII „Haurietis aquas”... edid. A. Bea, H. Rahner etc.
 Ecclesia 16 (1963) 87—90 — (wywiad na temat) M. Lazega, Ponce Pilate a crit son nom.

Lublin

KS. JÓZEF HOMERSKI

Ks. Tadeusz Szczurek

ŚP. KS. PIOTR FEDERKIEWICZ (1900—1977)

Ks. dr Piotr Federkiewicz urodził się 24. V. 1900 r. w Rymanowie. Po uzyskaniu matury gimnazjalnej w Sanoku odbył czteroletnie studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Przemyślu, gdzie też otrzymał święcenia 1. VI. 1924 roku. Decyzją biskupa przemyskiego Anatola Nowaka został skierowany na studia biblijne: najpierw trzyletnie na Uniwersytecie Warszawskim, potem trzyletnie na Instytucie Biblijnym w Rzymie. Stopień doktora teologii otrzymał w Warszawie za pracę filologiczno-egzegetyczną o syryjskich pismach św. Efrema, napisaną pod kierunkiem prof. J. Stawarczyka. W Rzymie zdobył tytuł licencjata in re biblica, pisząc cenną rozprawę o Baranku Bożym. Rozpoczął pracę w kierunku uzyskania stopnia doktora nauk biblijnych, jednakże odwołany został do diecezji, gdzie nie miał kto prowadzić wykładów NT w Seminarium. Profesorem NT był od 1930 do 1974 r., przez szereg lat wykładał również teologię fundamentalną. egzegezę opierał na swoim doskonałym przygotowaniu filologicznym, opracował skrypty wszystkich swoich wykładów. Brał żywy udział w pracach przemyskiego Koła Teologicznego, służył swoją wiedzą szerszemu ogółowi, głosząc konferencje w Instytucie Wyższej Kultury Religijnej. Opublikował kilka artykułów biblijnych w czasopismach krajowych. Kuria Biskupia powierzała mu nieraz dodatkowe obowiązki, odznaczyła go też tytułem honorowego kanonika Kapituły Katedralnej.

Ks. dr Piotr Federkiewicz zmarł po dłuższej słabości dnia 27. IV. 1977 r. w gmachu Seminarium przemyskiego, gdzie mieszkał do końca, otoczony szacunkiem i żegnany z żalem. Pogrzebany został w rodzinnym Rymanowie. W pogrzebie prócz biskupów przemyskich i kilku setek kapłanów (blisko tysiąc kapłanów było jego słuchaczami) wziął udział biskup tarnowski J. Ablewicz oraz przedstawiciele kapituły krakowskiej.

Przemyśl

KS. TADEUSZ SZCZUREK